

Motion till riksdagen

1989/90:U551

av Lars Werner m.fl. (vpk)

Sveriges relationer med Östeuropa m.m.

Under några få höstmånader har Europa upplevt en revolutionär stormvåg utan motstycke i vår moderna historia. Paralleller har dragits till 1848 då revolutionerna svepte över stora delar av Europa. I land efter land i Öst- och Centraleuropa har på kort tid totalitära eller auktoritära regimer fallit i spillo.

Folkliga massrörelser har fört tidigare regimkritiker direkt från fängelset eller förföljelsen till landets högsta ledning. Efter 20 års trakasserier och utstötning ur samhället är Pragvårens ledare Alexander Dubcek nu det tjeckoslovakiska parlamentets talman. I Hradcanyborgen har Vaclav Havel tagit över presidentskapet för Tjeckoslovakien efter ockupationspolitikens ja-sägare Gustav Husak. Överallt väcks förhoppningar om en bättre framtid i demokrati och frihet.

Vänsterpartiet kommunisterna stödde aktivt Pragvårens politik för en socialism med mänskligt ansikte. Vår förhoppning är naturligtvis att de revolutionära omdaningarna skall leda till en socialistisk demokrati. Men den framtida utvecklingen i de östeuropeiska länderna bestämmer folken själva, förhoppningsvis utan all utländsk inblandning. Stora svårigheter möter. Våldiga ekonomiska problem. Katastrofal miljöförstörelse i några av länderna. Tragiska nationella och etniska konflikter på många håll. Så demonstrerar t.ex. hundratusentals bulgarer i den nyvunna demokratin mot demokratiska rättigheter för den turkbulgariska minoriteten.

Det finns många skäl att välkomna de demokratiska revolutionerna i Öst- och Centraleuropa: gränserna öppnas, militär nedrustning och fantasiegående möjligheter till demilitarisering i Europa, militärblockens upplösning i takt med att fiendebilderna löses upp. Färdriktningen mot demokrati och frihet är den samma i hela Öst- och Centraleuropa. Men tempot skiftar och förhållandena är mycket olikartade från land till land.

I *Ungern* har demokratiseringsprocessen pågått sedan länge och har haft ett lugnt och fredligt tempo. Redan under Janos Kadars ledning introducerades viktiga reformer och Ungern intog en alltmer självständig hållning i förhållande till Sovjetunionen. Efter Kadars avgång har denna process accelererat. Ungern var också först med att riva järnridån och öppna sina gränser. Den bräschan i muren mellan öst och väst kom också att spela en viktig roll för den kommande utvecklingen i DDR.

Sverige har sedan länge haft mycket goda förbindelser med Ungern. Det är angeläget att nya initiativ tas för att ytterligare utveckla förbindelserna.

I *DDR* och *Tjeckoslovakien*, där de styrande motsatt sig varje form av verklig reformpolitik, fick den revolutionära omdaningsprocessen ett snabbare förlopp. Våldiga folkliga massrörelser sopade på kort tid bort l'ancien régime. Någon återvändo till det gamla förefaller otänkbar. Fria val stundar i båda länderna och olika politiska krafter formerar sig, vilkas styrka det i dag är omöjligt att ha någon uppfattning om.

I *Tjeckoslovakien* knyter man an till såväl Pragvåren som gamla demokratiska traditioner. I *DDR* kompliceras utvecklingen av återföreningsfrågan. De framtida inomtyska relationerna är naturligtvis i första hand en fråga för det tyska folket. Men samtidigt går det aldrig att bortse från att Tysklands delning är en följd av Hitlerrikets sammanbrott och det faktum att två världskrig utgått från tysk mark. Segrarmakterna från kriget har alltså ett ansvar för den tyska frågan. Såväl i öst som väst finns ett starkt och begripligt intresse att ingenting sker i Tysklandsfrågan som kan destabilisera läget i Europa.

Polen har under hela efterkrigstiden med jämna mellanrum skakats av folkliga uppror mot regimen – 1956, 1970, 1976. Strejkerna sommaren 1980 och Solidaritets framväxt blev början till slutet för enpartiregimen. Det militära maktövertagandet den 13 december 1981 kunde bara tillfälligt stoppa utvecklingen mot demokrati. Även under illegaliteten kunde Solidaritet mobilisera ett brett folkligt stöd. I dag samverkar Solidaritet med andra politiska krafter i Polens regering, som möter enorma ekonomiska problem och en ekologisk kris. Vi välkomnar alla svenska insatser till stöd för Polen – men insatserna får inte göras på bekostnad av biståndet till u-länderna.

I *Rumänien* utvecklades Ceausescus regim under 1980-talet alltmer i totalitär riktning. På det internationella planet spelade Ceausescu under en tid en positiv roll som brobyggare mellan öst och väst och som företrädare för en självständig politik internationellt. Alltför länge åtnjöt han runtom i världen en hög prestige samtidigt som förtrycket skärptes i Rumänien. Endast efter blodiga sammanstötningar och arméns ingripande kunde hans regim störtas. Rumänien, som är ett av Europas fattigaste länder och på det hela taget saknar demokratiska traditioner, är nu i stort behov av bistånd och stöd. Sverige kan därvidlag spela en viktig roll.

I såväl *Jugoslavien* som *Bulgarien* försvåras förnyelsepolitiken av allvarliga nationella motsättningar. Risker för att Jugoslavien, som länge varit ett föregångsland i öst, skall brytas sönder genom nationella konflikter inger stor oro.

De revolutionära förändringarna i öst och den internationella avspänningen vore otänkbara utan de grundläggande förändringar som inleddes i Sovjetunionen då Michail Gorbatsjov tog över ledningen. En dynamisk utveckling, känd över hela världen som glasnost och perestrojka, inleddes. Långtgående demokratiska reformer, militär nedrustning och en helt ny internationell politik har präglat Gorbatsjovs styre.

Med Gorbatsjov och förnyelseprocessen har möjligheter skapats för en avgörande vändpunkt i världspolitiken. Den nya sovjetiska politiken och Gorbatsjov själv har mötts av ett starkt gensvar hos en bred folklig opinion i väst,

som av sina egna politiska ledare förväntar sig konkreta och positiva åtgärder till svar på Gorbatjovs strävanden.

Ett folkligt tryck i många länder har också pressat fram vissa medgivanden från NATO-ledningen i fråga om avspänningspolitiken. Men samtidigt kan vi konstatera att tongivande krafter i det militär-industriella komplexet i USA ingenting lärt och ingenting glömt. Där känner man oro över att avspänningspolitiken skall vinna framgång. Och på den politiska nivån blandas positiva signaler till Gorbatjov med klassisk imperialistisk kanonbåtsdiplomati. Utan inblandning avvaktade Sovjetunionen Ceausescu-diktaturens fall i grannlandet Rumänien samtidigt som USA grovt kränkte folkrätten genom överfallet på Panama. USA:s politik i El Salvador och Nicaragua är ytterligare några av många exempel på amerikansk utpressnings- och inblandningspolitik gentemot andra länder. Detta skadar naturligtvis allvarligt Gorbatjovs möjligheter att lyckas i sina strävanden att förbättra det internationella politiska klimatet.

Vi har all anledning att antaga att starka konservativa och nationalistiska krafter i Sovjetunionen försöker utnyttja bakslag på den internationella arenan för att underminera förnyelsepolitiken i Sovjetunionen. Men ännu allvarligare är naturligtvis Gorbatjovs svårigheter på det inrikespolitiska området. Efter årtiondens vanskötsel befinner sig den sovjetiska ekonomin i ett utomordentligt allvarligt läge. Livsmedelsbrist och ett katastrofalt läge också i övrigt i fråga om varuförsörjning skapar starka sociala spänningar. Möjligheterna att med en ny politik på kort sikt åstadkomma påtagliga förbättringar är små. Ekologiskt sammanbrott i betydande delar av Sovjetunionen utgör ett annat hot. Och än allvarligare: nationalistiska excesser av det slag som vi just nu bevittnar i Azerbajdzjan och Armenien utgör ett hot mot Sovjetunionens fortsatta existens som kan få de allvarligaste politiska konsekvenser:

Det bästa kan bli det godas fiende. Vi riskerar att demokratiseringen kan avlösas av ett nytt tyranni. USA:s förbundsregering accepterade inte 1861 att sydstaterna lämnade unionen utan satte in väpnade styrkor mot dem trots att de faktiskt frivilligt hade inträtt i unionen. Lincolns regering hade inte överlevt unionens sammanbrott. Därför får man hoppas att randstaterna i Sovjetunionen har is i magen, d.v.s. att de utnyttjar alla de rika möjligheter som finns för att uppnå ett långtgående självstyre men åtminstone i nuvarande kritiska läge avstår från krav som hotar själva demokratiseringsprocessen eftersom sådana krav kan dra mattan under fötterna på dem som bär upp demokratiseringen. Och hela avspänningsprocessen är avhängig denna demokratisering. (Gert Petersen, ordförande för Socialistisk Folkeparti i Danmark)

Många bedömare delar den oro som Gert Petersen ger uttryck för. Ett nederlag för Gorbatjovs glasnost och perestrojka kan innebära att en historisk chans för Sovjetunionen, för Europa och för hela världspolitiken har gått förlorad. Har Sveriges röst något att betyda i det sammanhanget?

Sveriges regering och riksdag varken kan eller bör naturligtvis blanda sig i Sovjetunionens inre angelägenheter – hur starka våra sympatier än är för Gorbatjovs politik. Men utan inblandning kan vi ändå i stort som smått på många områden markera att reformpolitiken gör att vi är starkt intresserade av att kraftigt bygga ut våra förbindelser med Sovjetunionen.

Handelsförbindelserna

Mot. 1989/90
U551

Sovjetunionen är i behov av en snabb ekonomisk och teknologisk utveckling. Alltjämt bedriver USA trots vissa lättnader embargopolitik mot Sovjetunionen. En rad produkter får inte säljas eller exporteras till Sovjetunionen. Det är en skandal att Sverige som alliansfritt land så till den grad har underordnat sig USA att vi deltar i den amerikanska embargopolitiken. I praktiken är Sverige associerat med Cocom som samordnar blockaden mot Sovjetunionen i fråga om en lång rad produkter. Sverige bör omgående frigöra sig och fullt ut utveckla handeln med Sovjetunionen.

Parlamentariska kontakter

Vid den resa som riksdagens konstitutionsutskott gjorde i Sovjetunionen förra sommaren framkom ett starkt intresse från de nya parlamentariska organen i Sovjetunionen – bl.a. Folkdeputerades kongress – att utveckla kontakterna med den svenska riksdagen. Under våren 1990 reser talmannen i spetsen för en riksdagsdelegation till Sovjetunionen. Det är bra men det räcker inte. Riksdagen bör ta konkreta initiativ för att kraftigt utveckla kontakterna med de parlamentariska organen i Sovjet, som numera som bekant har ett reellt inflytande. Riksdagens utrikesutskott och internationella sekretariat bör kunna komma med konkreta förslag i den riktningen.

Utbytesfond

Intresset för ökade kontakter med Sovjetunionen är stort i vårt land, inte minst bland ungdomen och i freds rörelsen. Next Stop Sovjet är ett belysande exempel. Kulturutbytet utvecklas också positivt men mycket mer kan göras. Vi föreslår att en särskild fond upprättas för att utveckla utbytet med Sovjetunionen. Ur fonden bör också pengar kunna anslås för att underlätta sovjetiska medborgares och organisationers besök i Sverige.

Baltikum

Vi välkomnar alla den utveckling som sker i de baltiska republikerna mot ökat självbestämmande, demokratiska rättigheter och fria val. Våra kontakter och vårt utbyte med Estland, Lettland och Litauen är emellertid alljämt begränsade. Det mesta återstår att göra. Även här kan riksdagen bidra på ett positivt sätt genom utvecklade förbindelser med de parlamentariska organen i de baltiska republikerna.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utökade kontakter med och stöd till de öst- och centraleuropeiska länderna,

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i mo-

tionen anförts om avveckling av embargopolitiken gentemot Sovjetunionen,¹⁾

Mot. 1989/90
U551

2. att riksdagen beslutar utveckla de bilaterala kontakterna med de parlamentariska organen i Sovjetunionen,

3. att riksdagen beslutar utveckla de bilaterala kontakterna med de parlamentariska organen i Estland, Lettland och Litauen,

4. att riksdagen beslutar inrätta en fond som årligen kan dela ut 25 milj.kr. för att befrämja besöksutbyte mellan Sverige och Sovjetunionen i enlighet med vad som anförts i motionen.

Stockholm den 24 januari 1990

Lars Werner (vpk)

Berith Eriksson (vpk)

Bo Hammar (vpk)

Ylva Johansson (vpk)

Lars-Ove Hagberg (vpk)

Margó Ingvardsson (vpk)

Bertil Måbrink (vpk)

¹ 1989/90:N363